

Gravsten er levende stene

Af Jørgen Lorenzen, Ole Simonsen og Finn Stendevad

Gravsten fortæller historie. Ikke kun slægtshistorie, men også egns- og kulturhistorie. En gravsten røber mere end det, der står på stenen.

Går man rundt på Bjerringbro kirkegård – for at nævne et eksempel - er der mange gravsten, hvorunder der hviler et menneske, som har været et led i slægten Mundeling. Mundeling-familien er stor og har mange grene. En af grenene knytter sig til stamfader og stammoder Erhardt Gustaf Mundeling (1860 – 1947) og hans ægtefælle Justine Mundeling (1864 – 1942). De fik 12 børn, og nogle af dem fik hvilested på Bjerringbro kirkegård – sammen med deres ægtefælle og undertiden også deres børn. Ikke i samme gravsted som Justine og Erhardt, men i andre gravsteder rundt omkring på kirkegården.

Erhardt og Justine Mundelings gravsted på kirkegården i Bjerringbro

Familien Mundeling

Erhardt Mundeling stiftede Cirkus Mundeling i 1897.

Ifølge Ernhardt Mundelings egne erindring og tingbøger kom familien omkring 1838 fra Holstein, måske fra Ditmarsken, hvor familien Altenburg kom fra. De bosatte sig i Nibe, og Ernhardts far var omrejsende skærslipper og kedelflikker. Om vinteren tog de job på en kradsuldsfabrik i Nibe.

Ca. 1877 flyttede Ernhardt, 17 år gammel, til Sømosen ved Dronninglund storskov, hvor også familien Altenburg boede. Han giftede sig med Justine Altenburg. Hendes lille hus, 10 alen langt og 8 bredt, påvises stadig i fundamentet. De drog ud hvert forår med

skærslipperbøren og barnevognene. Først senere fik de en vogn at være i. Den var utæt og fodkold.

Langsomt begynder de også at optræde. Dels selv - konen kunne ligge over to stole med en flise på maven og lade manden slå den i stykker. Døtrene begyndte også at kunne nogle numre. Til sidst måtte et telt til, og nu måtte man også have en træbygning med en prøvemanege. Det er den, der i dag står i lystanlægget Rododendronparken i Brønderslev, hvor til den kom 1903.

Mundeling-pavillonen i Brønderslev

Erhardt fortæller, at familien netop i 1903 købte posthuset i Skovsgaard stationsby, da det blev nedlagt ved indvielsen af Fjerritslev-Frederikshavn jernbane. Man har jo – ganske naturligt – flyttet al postekspedition til jernbanestationen i Skovsgaard. Men netop i det år investerede familien Mundeling også i nogle gode heste fra Cirkus Bergman, som var gået bankerot. Økonomien har med garanti været anstrengt til det yderste. Det er nok også derfor, Villa Vinterhvile, som de kaldte det, blev tingbogsført som tilhørende Erhardts ældste datter Helene. Det var for øvrigt hende, som en tid var plejedatter hos fru på Dronninglund slot. Dronninglund kirkegård har en del grave, hvor der ligger cirkusfolk som Altenburgerne og Mundelingerne.

Derfor har det være som en gave fra himlen, da familien Mundeling kunne få solgt cirkusbygningen til Brønderslev, til deres lystanlæg, hvor den som nævnt stadig står. Selv overtog Erhardt huset i Skovsgård i 1904, og havde økonomi til at bygge en cirkusbygning lige bag. Huset blev døbt Villa Vinterhvile.

I 1903 købte familien Mundeling et nedlagt posthus i Skovsgaard. Huset blev kaldt for Villa Vinterhvide, og her havde familien vinterkvarter til det blev solgt i 1929. Bag huset kan man ane den nye træmanegebygning, familien Mundelig på et tidspunkt opførte for at have et sted at træne. Postkort fra Anders Enevigs samling

På et senere tidspunkt flyttede familien Mundeling til Bjerringbro.

Cirkus Mundelig havde sin storhedstid i begyndelsen af 1920'erne, men havde vist nok sin sidste sæson i Danmark i 1926.

CIRKUS MUNDELING

14 Heste, ankommer her til Byen og giver 20 Personer.

3 store Kunstberider-Forestillinger

paa Pladsen ved Krags Lade Fredag den 27. Lørdag den 28. og Søndag den 29. Maj. Alen kl. 8 1/2.

Al Programets nye Klasse Dame- og Herrepersonale fremhæves følgende:

2 skotske Ponyer, afkommet af F. H. H. og afkommet af F. H. H.

De tre Sidskende Mundeling

Frk. HELENE, Ekvilibristinde paa stram Line.

Little Erhardt.

Nomerske Kraftflego, udføres af Hestene Mundeling.

„Tordenskjold“, galtsk Hingst, dresseret i Frihed og fremføres af Direktøren.

Ungarsk Nationaldans, afkommet af 4 Damer.

Den danske Jongler-Artist og Bryder Hr. CARSTENSEN.

Hunden Hvidfeldt og den brasilianske Ake som Kunstfrytter.

Voltojo a la Richardt, med Færdsel.

Mr. Durouff, L. H. H. H.

Bibbi and Bobby, afkommet af H. H. H.

Fanny, afkommet af H. H. H.

Den originale Dummeper, afkommet af H. H. H.

Mrs. Rudoline.

LILLE ERHARDT, afkommet af H. H. H.

DE LANGE NEDSTYRTING.

Det nye Hest Hesteforsætelse paa Hesteforsætelse.

Apporter-Hingsten „Baldur“, afkommet af H. H. H.

Det nye Hest Hesteforsætelse paa Hesteforsætelse.

Nyt! Nyt! Nyt!

Optraeden af Kunstskytten Juul Schwartz.

Den fordrunkne Skræder, afkommet af H. H. H.

Storartet Produktioner, afkommet af H. H. H.

Til hver Forestilling gives en stor kunstig Pastime eller Bilet.

Billetpriserne er:

Vokner: 1. Plads 1 Kr., 2. Plads 25 Øre, 3. Plads (Stang) 10 Øre. Barn under 12 År: 1. Plads 20 Øre, 2. Plads 25 Øre, 3. Plads (Stang) 10 Øre.

Hilfere med ved Indgangen en stor Tasse for hver Forestilling Hesteforsætelse.

Eget stort Orkester.

E.G. Mundeling, Ordir.

Nyt! Cirkus er elegant oplyst med Acetylen-Gas. Eget Gasværk. Nyt!

Plakat fra 1916

Det er dog muligt, at bevillingen i de følgende år var lånt ud til forskellige medlemmer af Mundeling-familien, som med større eller mindre held turnerede med egne cirkus. Eksempelvis i 1927 under navnet Cirkus Caravani, som Dora Miehe Pfænnner fra Cirkus Miehe i annoncer beskyldte for ikke at "være noget andet end det gamle Cirkus Mundeling. Navneforandringen er vist nok taget for at publikum skal tro, at det er det tyske Cirkus Sarasani." Hun citerede samtidig dårlig presseomtale i en række aviser af Caravani.

Men det manglende held i Danmark betød ikke, at familien var færdig med cirkus.

I Norge fik flere medlemmer af familien nemlig heldet med sig.

Det norske Cirkus Empress blev stiftet i 1915 af Hartvig Ingolf Mørk Berg (1888-1956), som tog artistnavnet Leonardi. Hans ægtefælle var Anna Mundeling (1883-1961), som var datter af E. G. Mundeling. Parret blev skilt i 1930, hvorefter Anna drev cirkus videre frem til 1959.

Gengivet fra Herman Berthelsen: Sirkus i Norge

Det norske Cirkus Løwe blev etableret i 1952 af Leonardis bror Eugen Berg Løwe (1890-1963) og hans ægtefælle Viola Mundeling (1897-1981), som var søster til Anna. Eugen Løwe blev en af Norges store cirkusdirektører – på niveau med Albert Schumann og Eli Benneweis i Danmark. I mange år brugte Cirkus Løwe en båd til at transportere cirkus rundt mellem byerne langs den norske kyst og kom på den måde til byer, som andre cirkus ikke besøgte. Efter Eugens død førte Viola Mundeling cirkus videre, bistået af en anden søster, Erna Mundeling (1907-1996) og dennes datter Viola Mundeling (født 1937). I flere sæsoner var Haddy Enoch og hans familie engageret til Cirkus Løwe. Sidste sæson for Cirkus Løwe blev 1973.

Gengivet fra Herman Berthelsen: Sirkus i Norge

Eugen Berg Løwe og fru Viola er begge begravet på kirkegården i Bjerringbro

I 1974 forsøgte man at genstarte cirkus i Danmark under navnet Cirkus Mundeling. Det holdt dog kun nogle få uger. Fra 1975 til 1980 var familien tilbage i Norge under navnet Cirkus Viola og med Viola Mundeling som direktør. I 1981 ændredes navnet til Cirkus Mundeling. Sæsonen blev dårlig og endte med en konkurs.

I 1986 genstartede Erna Mundeling hendes datter Viola Cirkus Mundeling i Danmark. I sæson 1986 samarbejdede mor og datter med den tyske artistfamilie Lauenburger. Cirkus fortsatte i 1987, dog uden Lauenburger-familien, og derefter blev driften indstillet.

Cirkus Mundeling i Agger i juli 1986

Viola og hendes søn Carl Mundeling (født 1969) arbejdede derefter i nogle år for Cirkus Arena og det norske Cirkus Merano. I begge cirkus arbejdede Carl på den administrative side. I efteråret 2000 kom Carl Mundeling i lære hos den engelske rovdyrdomptør Dick Chipperfield, og han overtog hurtigt en tigergruppe. I 3 år rejste han med cirkus Busch-Roland i Tyskland, inden han skiftede til italienske cirkus. Han droppede senere rovdysrene og var i 2013 administrativ medarbejder først i Cirkus Baldoni og siden i Cirkus Dannebrog. Efter sæson 2013 rejste han sammen med sin mor og kæresten Clorinda Varrichio tilbage til Italien og Spanien for at genoptage domptørkarrieren. I december 2016 blev han gift med Clorinda, som havde succes med et komisk nummer med en stor gris. Viola, Carl og Clorinda bor i dag i Syditalien, og Carl har igen anskaffet en tigergruppe. Arbejdsmæssigt er de som så mange andre artister hårdt ramt af coronaen.

Cirkusgravene i Hillerød, Hejls, Rold, Ydby og Dronninglund

Af andre grave kan nævnes Nyhuse kirkegård i Hillerød kirkegård, hvor Benneweis-familiens gravsted fortæller familiens historie. Eller Hejls kirkegård, som er sidste hvilested for Enoch-slægtens afdøde. På kirkegården i Rold ligger flere af Miehe-familiens medlemmer begravet. Andre fra familien er stedt til hvilke i et mausoleum i Ydby i Thy, hvor familien i mange år havde vinterkvarter. Mausoleet er ikke rejst på kirkegården, men bag ved familiens vinterkvarter. Også på kirkegården i Dronninglund findes en række cirkusgrave.

Benneweis-gravene i Hillerød

Haddy Enochs grav i Hejls

Heinrich Miehe og hustrus Louises grav i Rold

Fra Miehe-mausoleet i Ydby

På kirkegården i Dronninglund findes denne grav for musiker Carl Christian Georg Altenburg (1817-1873) og ægtefællen Magdalena Brandt.

Gravstederne røber også, at en cirkusfamilie godt nok rejser meget rundt, men samtidig føler sig knyttet til den by og det sted, hvor vinterkvarteret lå. Og det var der, premieren fandt sted. Benneweis i Hillerød, Dannebrog i mange år i Hejls. Og da Erna og Viola Mundeling i 1986 og 1987 forsøgte at få cirkus Mundeling i gang igen, var det naturligt for dem at placere premieren i Bjerringbro. De ældste borgere kan huske, hvor i byen Mundelingerne boede, når de var hjemme. Og endnu flere husker villaen, som Erna Mundeling byggede – og som bar hendes navn over hoveddøren. Huset står endnu og hedder stadig villa Erna.

Fremtiden for cirkusgravene

Problemet er, at cirkusgravpladserne jo ikke er sikret ind i evigheden. Der kan komme en dag, hvor gravstedsholderen opgiver – og gravstedet sløjfes. Det er f.eks. tilfældet med et gravsted i Bjerringbro, hvor den ene af de 3 Reinsch-brødre, Arthur Reinsch (1869-1948), hans kone Elvire (1888-1957), datter af Erhardt og Justine Mundeling, samt deres søn Alfred Satory Reinsch (1910-1988) lå begravet. Forståeligt, at familien på et eller andet tidspunkt ikke magtede at fortsætte med gravstedet. Men uforståeligt, at de to gravsten er knust. For dermed er historien jo forsvundet fra kirkegården. Og netop nu risikerer flere af de andre Mundeling-gravsteder at lide samme skæbne.

Dette gravsted findes ikke længere, og gravstenene er knust

Men der kan gøres noget. Stenene kan og bør hensættes på en dertil egnet plads – kaldet et lapidarium – hvor deres historie holdes i minde. Netop nu er der bestræbelser i gang for at redde gravstenene i Bjerringbro, når og hvis gravstederne ønskes sløjfet. Så stenene kan blive samlet på et sted, så man kan fastholde mindet om den cirkuskultur, som var en del af byen – og nu en del af byens historie.

Der findes muligvis andre kirkegårde, hvor et tilsvarende initiativ kunne være godt – i stedet for at stenene bliver til skærver og mindet dermed fortabes.